

Kartleggingsprøve i lesing 1. trinn

Veiledning til lærere 2015

«Formålet med kartleggingsprøver er å avdekke hvilke elever som trenger ekstra oppfølging i grunnleggende ferdigheter og fag.»

Innhold

1 OM PRØVEN.....	3
Bekymringsgrense.....	3
Hva måler kartleggingsprøven i lesing for 1. trinn?	5
Delprøvene i kartleggingsprøven i lesing for 1. trinn	6
Å skrive bokstaver	7
Å finne lyder i ord	7
Å trekke lyder sammen til ord	8
Å stave ord	8
Å lese ord	9
Å lese er å forstå	9
Hvordan bruke resultatene som grunnlag for videre læring?	10
2 FØR PRØVEN	12
Informasjon til foreldrene	12
Informasjon til elevene	12
3 UNDER GJENNOMFØRINGEN	13
Observasjon av elevene	13
4 ETTER PRØVEN.....	14
Oppfølging av elever under bekymringsgrensen.....	14
Videre kartlegging og tiltak	15
Å skrive bokstaver	16
Å finne lyder i ord	16
Å trekke lyder sammen til ord	17
Å stave ord.....	17
Å lese ord	18
Å lese er å forstå	19
Oppfølging av resultatene i lærerteamet.....	21
Skoleleders ansvar.....	22
Tips til informasjon og aktuelle ressurser.....	23

1 OM PRØVEN

Denne veiledningen er skrevet for deg som har elever som skal gjennomføre kartleggingsprøve i lesing på 1. trinn. Veiledningen inneholder råd og informasjon om hva som bør gjøres før, under og etter prøvegjennomføringen. Siste del av veiledningen, som handler om hva som bør gjøres etter gjennomføringen av prøven, sier noe om hvordan resultatene kan brukes til videre oppfølging. Du kan lese mer om prøven på Utdanningsdirektoratets nettsider (www.udir.no).

OM KARTLEGGINGSPRØVER

Hva er formålet med prøven?

Kartleggingsprøver skal avdekke om det er elever som ikke har tilegnet seg nødvendige ferdigheter i begynneropplæringen. Resultatene fra prøven skal hjelpe lærerne og skoleledelsen med å identifisere elever som ligger under en bekymringsgrense, og som trenger ekstra oppfølging. Informasjonen fra prøvene må ses i sammenheng med annen informasjon om eleven som skolen har tilgang til. Dersom prøveresultatene til en elev viser at eleven har manglende begrepsforståelse og/eller ferdigheter, kan det være behov for videre kartlegging før eleven får ekstra oppfølging.

Hva måler kartleggingsprøver?

Kartleggingsprøver undersøker om det er enkeltelever som trenger ekstra oppfølging og tilrettelegging i opplæringen. Prøven består av mange lette oppgaver og gir derfor lite informasjon om de elevene som får til alle eller nesten alle oppgavene. Det eneste vi kan si om de elevene som får til mye eller alt på prøven, er at de har et godt nok grunnlag for videre læring, men vi vet lite om hvor mye de egentlig kan. På denne måten skiller kartleggingsprøver seg fra nasjonale prøver, som også inneholder vanskelige oppgaver og gir informasjon om elever på alle nivåer.

Må alle elever ta prøven?

Alle elever på 1. trinn skal gjennomføre prøven. Elever som er syke på prøvedagen, eller som har annet fravær, skal få mulighet til å ta prøven på et annet tidspunkt. Informasjon om fritak er beskrevet nærmere i *Retningslinjer for gjennomføring*.

Kan elever få tilrettelegging?

Skolen har ansvaret for at elever som trenger særskilt tilrettelegging, også kan gjennomføre kartleggingsprøven. Tilrettelegging kan for eksempel være gjennomføring i liten gruppe, gjennomføring alene eller med flere innlagte pauser. Skolen kan ikke lage egne ordninger som kan påvirke elevresultatene, som for eksempel bruk av hjelpemidler eller utvidet tid per side. Skoleleder må vurdere den enkelte elevs behov for spesiell tilrettelegging.

Hvem har ansvaret for gjennomføringen av kartleggingsprøver?

Skoleleder har det overordnede ansvaret for å legge til rette for at alle elever deltar på gjennomføringen.

Bekymringsgrense

Formålet med kartleggingsprøven er å identifisere elever som trenger ekstra oppfølging når det gjelder å utvikle grunnleggende ferdigheter i lesing. Bekymringsgrensen beregnes ved å sammenligne resultatene fra et representativt utvalg av elever ved første gjennomføring av prøven. Grensen bestemmes ved at de svakeste 20 prosentene av elevene på landsbasis har like mange eller færre poeng enn bekymringsgrensen. Bekymringsgrensene er publiserte på udir.no.

Det kan være svært ulikt hvilke utfordringer elever som ligger under bekymringsgrensen har. Derfor må resultatene til den enkelte elev ses i sammenheng med annen informasjon om eleven for å kunne treffe beslutninger om videre arbeid. Foreldrene til elever som trenger ekstra oppfølging, skal informeres om resultatene fra prøven og få råd om veien videre. Slik at de kan støtte opp om eget barns utvikling av grunnleggende ferdigheter i lesing.

De aller fleste elever som identifiseres av kartleggingsprøven, vil kunne følges opp innenfor rammen av tilpasset opplæring. Det vil imidlertid være noen få elever som bør utredes videre med tanke på behov for spesialundervisning.

Bekymringsgrensen er ikke en absolutt grense. Noen elever som skårer like over bekymringsgrensen, vil også trenge ekstra oppfølging. I tillegg kan læreren oppleve at en elev skårer under eller like ved bekymringsgrensen, samtidig som tidligere observasjoner av eleven tyder på noe annet. Det er viktig å støtte seg til annen informasjon om elevene i den videre oppfølgingen.

Husk:

- ✓ Formålet med prøven er å finne ut om det er enkeltelever som trenger ekstra oppfølging.
- ✓ Elever under bekymringsgrensen skal følges opp videre.
- ✓ Du må informere foreldrene om resultatene på kartleggingsprøven hvis det viser seg at eleven er under bekymringsgrensen og dermed trenger ekstra oppfølging.
- ✓ Også enkelte elever som skårer like over bekymringsgrensen, kan trenge videre oppfølging.
- ✓ Resultatene til en elev må ses i sammenheng med annen informasjon om eleven.

Hva måler kartleggingsprøven i lesing for 1. trinn?

Kartleggingsprøvene i lesing tar utgangspunkt i beskrivelsen av lesing som grunnleggende ferdighet i Læreplanverket for Kunnskapsløftet – 06 (LK06) og kompetansemål i norsk i LK06.

Kartleggingsprøvene i lesing fra 1. til 3. trinn gjenspeiler en progresjon i utviklingen av leseferdighet: fra språklig bevissthet, via bokstavkunnskap og ordlesing til å lese ulike typer tekster med sammenheng og forståelse. Det er imidlertid viktig å huske at disse ferdighetene i praksis vil kunne utvikle seg parallelt, for eksempel vil elever lese/stave ord på ulike måter, alt etter hvor kjent et ord er.

Språklig bevissthet

Før barn lærer å lese er de mest opptatt av innhold og mening når de bruker språket. For å lære å lese må barn i større grad rette oppmerksomhet mot språkets form og struktur. Et velkjent eksempel på dette er barnet som forstår at ordet lokomotiv er lengre enn ordet tog, selv om objektet tog er lengre enn objektet lokomotiv. For å knekke den alfabetiske koden må eleven bli oppmerksom på at talte ord er bygget opp av talelyder. Å leke med språket, for eksempel ved å "smake" på rare ord og rime, vil fremme denne innsikten. Når eleven kan identifisere (og bytte om på) de enkelte lydene i et talt ord, sier vi at han/hun er fonemisk bevisst.

Sikker bokstavkunnskap

Sikker eller funksjonell bokstavkunnskap innebærer at eleven raskt og effektivt kan koble bokstaver til bokstavlyder og motsatt (kunnskapen er automatisert). Eleven forstår at hver bokstav i prinsippet representerer en lyd i talespråket. Å forstå sammenhengen mellom lyder i talespråket og bokstaver i skriftspråket er en *kritisk faktor* for å lære seg et alfabetisk skriftspråk.

Lese og stave ord

Man kan bruke ulike strategier for å lese og stave ord. Å lese *fonologisk* innebærer å oversette bokstavene til lyder og trekke disse sammen til et ord som vi kan kjenne igjen (leseren kan **høre** hvilket ord lyd mønstret ligner på). Å kunne lese fonologisk er et godt grunnlag for å lære å lese ortografisk. Å lese *ortografisk* innebærer å kjenne igjen større enheter som stavelser, stavemønstre og hele ord (leseren kan **se** hvilket ord bokstavmønstret forestiller). Ortografisk ordlesing er en forutsetning for å kunne oppnå gode leseferdigheter.

Mange elever med lese- og skrivevansker oppnår etter hvert akseptabel ordlesingferdighet. Noen har imidlertid vedvarende vansker med å stave ord rett. En staveprøve gir informasjon om hvorvidt eleven kan analysere seg fram til lydene i talte ord, og om eleven kan stave ord med uregelrett stavemåte. Av den grunn inneholder kartlegging av leseferdighet også en staveprøve.

Å stave *fonologisk* innebærer å dele et talt ord inn i lyder, omkode lydene til bokstaver og skrive bokstavene slik at de danner et ord. Å stave *ortografisk* innebærer at eleven skriver hele ord eller stavemønstre rett, selv om de har en uregelrett stavemåte. Å stave ortografisk er en forutsetning for å oppnå gode staveferdigheter.

Elevene trenger å mestre både fonologisk og ortografisk ordlesing og staving. De to måtene å lese/stave ord på brukes til ulike formål, alt etter hvor kjent et ord er for den som skal lese eller skrive. Dersom ordet er ukjent eller sjeldent, vil eleven ofte bruke en fonologisk strategi. Kjente ord leses og staves ortografisk.

Å lese er å forstå

Målet med leseopplæring er at elevene skal kunne lese tekster for å oppleve og for å lære fag. I læreplanverkets beskrivelse av lesing som grunnleggende ferdighet på tvers av fag er det elevenes leseforståelse som står i fokus. Det er flere faktorer som påvirker hvor godt vi forstår det vi leser. Ordlesingsferdighet, ordkunnskap, bakgrunnskunnskap om emnet, lesestrategier og motivasjon er alle faktorer som påvirker leseforståelsen.

Hos de yngste elevene vil ofte usikker ordlesing begrense leseforståelsen. Etter hvert vil elevene i større grad lese ord raskt og sikkert, samtidig som tekstene blir vanskeligere. Da vil andre faktorer, som for eksempel ordkunnskap og lesestrategier, gradvis spille en større rolle for elevenes leseforståelse.

Delprøvene i kartleggingsprøven i lesing for 1. trinn

Kartleggingsprøven i lesing for 1. trinn består av seks delprøver. Delprøvene måler skriftspråklige ferdigheter som elever i risikozonen for å utvikle lese- og skrivevansker ofte strever med.

Noen ferdigheter får vi informasjon om i flere delprøver. For eksempel får vi informasjon om elevens bokstavkunnskap både i *Å skrive bokstaver*, *Å finne lyder i ord* og i *Å stave ord*. I tillegg vil bokstavkunnskap være grunnleggende for de fleste delprøvene.

Det er viktig at du har gjort deg kjent med innholdet i prøven i god tid før selve prøvedagen. For å få størst mulig utbytte av beskrivelsen av delprøvene anbefales det å ha et eksemplar av prøventilgjengelig mens du leser, slik at du kan bli godt kjent med oppgavene.

Kartleggingsprøven i lesing for 1. trinn er bygget opp på følgende måte:

- Å skrive bokstaver
- Å finne lyder i ord
- Å trekke lyder sammen til ord
- Å stave ord (Du finner ordene i instruksjonsveiledningen)
- Å lese ord
- Å lese er å forstå

Å skrive bokstaver

Hva: Delprøven, som er utformet som en bokstavdiktat, kartlegger om eleven kan koble bokstavlyd og bokstav og om han/hun kan forme bokstavene motorisk.

Hvordan: Eleven skriver første bokstav i et ord som du dikterer: "Første lyd i fly er /f/. Skriv /f/."

Hvorfor: Delprøven gir indikasjoner på om eleven har sikker kunnskap om sammenhengen mellom bokstaver og bokstavlyder, noe som er en forutsetning for å komme i gang med lesing. Elevene vil gjennom delprøvene *Å skrive bokstaver*, *Å finne lyder i ord* og *Å stave ord* bli prøvd i hele alfabetet, med unntak av bokstavene c, w, x og z. Elevene bør kunne alle bokstavene etter 1. trinn. Mens det i de andre delprøvene er satt en bekymringsgrense, er det i denne delprøven bekymringsfullt dersom eleven ikke kan skrive alle bokstavene.

Utfordringer: Elever som skriver feil bokstav, kan ha ulike utfordringer. De kan ha vansker med å koble rett bokstav til rett bokstavlyd. Feil bokstav kan også skyldes at han/hun har gjentatt ordet stille for seg selv med feil uttale (for eksempel sagt *ly* istedenfor *fly*). For noen kan det være en utfordring å utforme selve bokstaven.

Å finne lyder i ord

Hva: Delprøven kartlegger om eleven kan identifisere en enkelt lyd i en bestemt posisjon i et talt ord (fonologisk posisjonsanalyse) og skrive bokstaven som korresponderer med lyden.

Hvordan: Du leser hvert oppgaveledd. Eleven identifiserer rett lyd på bakgrunn av oppgitt posisjon (først, midt i, sist), omkoder talelyden til en bokstav og skriver bokstaven. For eksempel: "*Hvilken lyd kommer først i ordet bok? Skriv bokstaven til første lyd i ordet bok.*"

Hvorfor: Delprøven indikerer hvorvidt eleven kan identifisere de enkelte lydene i et ord. Bevissthet om talelyder og sikker bokstavkunnskap er grunnleggende for å lære å lese.

Utfordringer: Elever som skriver feil bokstav, kan ha ulike utfordringer. De kan ha vansker med å skille ut de enkelte talelydene i ord. Det kan være en utfordring å knytte rett bokstav til rett talelyd og/eller utforme selve bokstaven motorisk. Elever som ikke kjenner plasseringsbegrepene først, midt i og sist (knyttet til skriftspråket), vil streve med å løse oppgavene.

Å trekke lyder sammen til ord

Hva: Delprøven kartlegger om eleven kan trekke lyder sammen til ord (fonologisk syntese).

Hvordan: Hvert oppgaveledd i delprøven består av en sekvens med fire bilder som illustrerer ulike ord. Du sier hva de fire bildene illustrerer og leser så et ord langsomt, med markert opphold mellom hver lyd (m-u-r). Eleven trekker lydene sammen til et ord (mur) og setter kryss på bildet av muren. Oppgaven krever ikke bokstavkunnskap.

Hvorfor: Problemer med å trekke lyder sammen til ord kan indikere fonologiske vansker, noe som kjennetegner mange elever med lese- og skrivevansker. Å kunne trekke lyder sammen til ord og komme fram til ordets mening er sammen med sikker bokstavkunnskap nødvendig for å mestre fonologisk ordlesing. Å lese fonologisk er et godt grunnlag for etter hvert å kunne lese ortografisk (lese hele ord).

Utfordringer: Elever som setter kryss på feil bilde, kan ha ulike utfordringer. Noen elever strever med å oppfatte lydene og holde fast ved rekkefølgen av dem i korttidsminnet. Å trekke lydene sammen til et ord kan også være en utfordring (innholdet i flere av bildene ligner på hverandre lydmessig, som *ri* og *ris*, og gjør noen oppgaver ekstra vanskelige). Eleven må også kjenne igjen ordet og forstå hva det betyr (lavfrekvente ord kan by på problemer for enkelte).

Å stave ord

Hva: Delprøven kartlegger om eleven kan stave ord etter diktat.

Hvordan: Du leser opp en setning fra instruksjonsveiledningen (publisert i PAS). Eleven blir bedt om å stave ett av ordene i setningen. For eksempel: "Ida liker is. Skriv *is*." Å stave ord innebærer å finne fram til lydene som et ord er satt sammen av (fonologisk analyse), omkode lydene til bokstaver og utforme bokstavene motorisk. Alle ordene i oppgaven har en regelrett stavemåte.

Hvorfor: Analyse av et talt ord og omkoding av talelyd til bokstav er en krevende oppgave: eleven må, i tillegg til å dele ordet inn i talelyder, kunne hente fram (gjenkalle) bokstaven som hører til hver talelyd, fra minnet. Problemer med å finne fram til lydene som et ord er satt sammen av, kan indikere fonologiske vansker, som igjen kjennetegner mange elever med lese- og skrivevansker.

Utfordringer: Elever som staver ordene feil, kan ha ulike utfordringer. De kan streve med å analysere seg fram til lydene i talte ord. Videre kan det være vanskelig å knytte rett bokstav til rett lyd. Noen kan streve med å utforme bokstavene rent motorisk.

Å lese ord

Hva: Delprøven kartlegger om eleven kan avkode og forstå ord.

Hvordan: Eleven sammenholder en illustrasjon med fire skrevne ord og setter kryss på ordet som stemmer med illustrasjonen. Ordene knyttet til hvert bilde har visuelle og lydmessige likheter som utfordrer sikker avkoding (for eksempel *bli* og *bil*). Eleven arbeider selvstendig og får fem minutter på oppgavene.

Hvorfor: Å lese ord raskt og uanstrengt er en forutsetning for funksjonell leseferdighet. Delprøven kan si noe om hvordan eleven leser: elever som løser oppgaven raskt og med få feil leser sannsynligvis ortografisk (de gjenkjenner ordet som en helhet). Elever som trenger lengre tid, men har rette svar, leser sannsynligvis hovedsakelig fonologisk (de omkoder en og en bokstav til lyd og trekker disse sammen til et ord). En tredje gruppe er de elevene som leser unøyaktig. Disse har mange og tilfeldige feil. De gjetter gjerne, blant annet ut fra visuelle kjennetegn eller kontekst/betydning.

Utfordringer: Elever som krysser av på feil ord, eller som ikke blir ferdige med alle oppgavene, kan ha utfordringer med å knytte rett lyd til rett bokstav. Videre kan de streve med å trekke lydene sammen til et ord. Elever som leser unøyaktig, vil kunne komme til å forveksle ordene, da mange av dem er visuelt og lydmessig like (som *lego* og *lege*). I tillegg kan elever som generelt arbeider svært seint eller raskt, eller som har usikker ordkunnskap, komme til kort på delprøven.

Å lese er å forstå

Hva: Delprøven kartlegger elevenes leseforståelse på setningsnivå.

Hvordan: Eleven sammenholder en setning med fire ulike illustrasjoner og setter kryss på det bildet som illustrerer innholdet i setningen (for eksempel "Ivar bader"). Oppgavene krever at eleven kan avkode nøyaktig og forstå de enkelte ordene i setningene, at eleven kan holde ordene i minnet, slik at setningen forstås som en helhet, og at eleven er fortrolig med vanlige setningsstrukturer. Eleven arbeider selvstendig og får fem minutter til å løse oppgavene.

Hvorfor: Å kunne lese enkle tekster med sammenheng og forståelse er et mål for leseopplæringen etter 2. trinn. Å kunne lese setninger er et steg på denne veien.

Utfordringer: Elever som setter kryss på feil bilde, eller som ikke blir ferdige med alle oppgavene, kan ha ulike utfordringer. Problemene kan skyldes unøyaktig avkoding, for eksempel at elevene ikke skiller mellom *bil/biler*, at elevene ikke leser alle ordene i setningen, for eksempel "*Her er to epler*" eller usikker ordkunnskap. For noen elever kan lavt lesetempo og/eller begrensninger i korttidsminnet resultere i at de ikke husker de første ordene når de kommer til de siste ordene i setningen. Dermed strever de med å forstå innholdet i setninger som helhet.

Hvordan bruke resultatene som grunnlag for videre læring?

All vurdering som gis elevene underveis i opplæringen, kalles underveisvurdering og skal fremme læring. Alle elever har krav på dette. Prøveresultatene skal sees i sammenheng med annen informasjon om elevene, og som del av underveisvurdering og tilpasset opplæring.

Det er særlig fire prinsipper som er viktige i arbeidet med god underveisvurdering. Disse prinsippene er også sentrale i arbeidet med prøver. Prinsippene er forskningsbaserte og er beskrevet i forskrift til opplæringsloven, kapittel 3.

FIRE PRINSIPPER

Elevenes forutsetninger for å lære kan styrkes dersom elevene

1. forstår hva de skal lære, og hva som er forventet av dem
2. får tilbakemeldinger som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen
3. får råd om hvordan de kan forbedre seg
4. er involvert i eget læringsarbeid ved blant annet å vurdere eget arbeid og egen utvikling

Sentrale poeng som elevene må tenke gjennom er: *Hvilke mål skal jeg oppnå, hvor er jeg i forhold til disse målene, og hvordan skal jeg komme meg dit?*

Elevene skal forstå hva de skal lære, og hva som er forventet av dem

Når du jobber med prøver og vurdering, er det viktig at elevene vet hvorfor de blir vurdert, og hva som forventes av dem. Elevene må vite hvorfor det er viktig å arbeide med lesing som grunnleggende ferdighet. Snakk derfor med elevene om hva som er hensikten med prøven, og hva prøven måler.

Gi tilbakemeldinger og råd om veien videre

Faglige tilbakemeldinger er en sentral del av vurderings- og oppfølgingsarbeidet. Disse skal gi informasjon om hvor eleven står og inneholde råd og veiledning om hvordan elevene kan forbedre seg. Resultatene og informasjon fra prøven kan gi deg et bilde av hva elevene mestrer, og hva de må arbeide videre med. Denne informasjonen bør du se i sammenheng med annen informasjon du har om elevene, og du bør bruke den i dialog med både elever og foreldre.

Involver elevene

Du bør involvere elevene når du gjennomgår prøven. Det å stille elevene spørsmål om hva de tror de har fått til, og hva de bør øve mer på, kan bidra til at de reflekterer over egen mestring. Etter at resultatene er gjennomgått, kan det være nyttig å la elevene være med på å reflektere over svarene sine og planlegge hva de kan gjøre for å forbedre seg. Elevenes egenvurderinger kan gi deg viktig informasjon om hva de synes er vanskelig, og hva de må arbeide mer med. Egenvurdering kan også bidra til at elevene får et mer bevisst forhold til egne leseferdigheter.

HVORDAN SE DE FIRE PRINSIPPENE FOR UNDERVEISVURDERING I SAMMENHENG MED PRØVEGJENNOMFØRINGEN?

- *Hvordan skal jeg forberede elevene på hensikten med prøven?*
- *Hvordan skal jeg bruke resultatene for å kunne gi faglig relevante tilbakemeldinger som fremmer videre læring?*
- *Hvordan skal jeg involvere elevene i det videre arbeidet med resultatene?*
- *Hvordan kan elevene være med og vurdere sitt eget arbeid?*

2 FØR PRØVEN

Før prøvegjennomføringen må du ha sette deg grundig inn i *Instruksjon til gjennomføring*. Denne finner du i prøveadministrasjonssystemet (PAS). Noen av delprøvene skal gjennomføres på tid. I instruksjonen oppgis hvor lang tid elevene skal ha til å løse oppgavene på hver enkelt side. Dersom man lar elevene bruke så lang tid de trenger, vil mange av risikoelevne klare å løse oppgavene korrekt. Da vil vi ikke få vite om de bruker uhensiktsmessige strategier. Tidsrammene i instruksjonen må derfor følges nøye.

Informasjon til foreldrene

Foreldrene skal ha informasjon om prøven i forkant av gjennomføringen. Utdanningsdirektoratet har laget *Informasjon om kartleggingsprøver våren 2015* som blir publisert på udir.no. I tillegg bør denne informasjonen legges ut på hjemmesiden eller læringsplattformen til skolen.

Informasjonen til foreldrene er oversatt til samisk (nord-, sør- og lulesamisk) og engelsk og kan lastes ned som pdf-fil fra Utdanningsdirektoratets nettside. Informasjonen blir publisert i god tid før gjennomføringen av kartleggingsprøvene i lesing og regning.

Informasjon til elevene

Elevene skal få informasjon om kartleggingsprøvene. Bruk god tid på å forklare hva en kartleggingsprøve er, hvorfor de skal ta den, og hva som rent praktisk skal skje.

I forkant av prøvegjennomføringen skal ikke elevene øve til prøven. Derimot bør du forklare at prøveheftet inneholder eksempler til hver delprøve. Det er viktig at du gjennomgår disse nøye slik at elevene er helt trygge på hva de skal gjøre under hver av delprøvene og at elevene er klar over at du som lærer ikke har lov til å hjelpe dem med oppgavene underveis i kartleggingssituasjonen. Kartleggingsprøven skal ikke brukes til øving, heller ikke de gamle prøvene. De nye er en revidering av de gamle og innholdet er derfor gjenkjennbart.

SJEKKLISTE - FØR GJENNOMFØRINGEN

Jeg har

- ✓ satt av god tid til gjennomføringen av prøven
- ✓ satt meg inn i innholdet i denne veiledningen og *Instruksjon til gjennomføring* av prøven på forhånd
- ✓ sørget for at foreldrene er informert om gjennomføringen og videre oppfølging
- ✓ snakket med elevene om at prøven skal være til hjelp for læreren for å gi elevene best mulig opplæring
- ✓ satt av tid i etterkant til å vurdere og følge opp resultatet for den enkelte elev

3 UNDER GJENNOMFØRINGEN

Instruksjon til gjennomføring og vurderingsveiledning, som beskriver hvordan du skal gjennomføre prøven og hvordan du skal rette prøvene, er publisert i prøveadministrasjonssystemet (PAS) (<https://pas.udir.no>).¹ Rektor ved skolen skal gi deg tilgang til PAS.

Du sette deg grundig inn i *Instruksjon til gjennomføring* i god tid før du gjennomfører kartleggingsprøven med elevene. Under gjennomføringen må du bruke et eget prøvehefte sammen med *Instruksjonen*. Det er din oppgave å sørge for å skape trygghet og en god atmosfære under gjennomføringen. Måten du presenterer oppgavene på, har betydning for hvordan elevene opplever prøvesituasjonen, og for resultatet på prøven. Vær bevisst din rolle som prøveleder, sørg for ro i klasserommet og bruk god, avstemt stemmestyrke og tydelig uttale. Du bør ha god flyt og framdrift i presentasjonen av oppgavene og vurdere underveis hvor lang tid som skal brukes på de delprøvene der tid ikke er oppgitt. Dersom hver delprøve varer for lenge, kan elevene bli utålmodige og urolige.

Observasjon av elevene

Elevenes måte å arbeide på under prøven kan gi nyttig informasjon om deres forhold til lesing. Elever som arbeider sent eller hurtig/overflatisk, kan begge være eksempler på elever som av ulike grunner strever. Det kan også være nyttig å vurdere om eleven arbeider konsentrert eller er urolig ved gjennomføringen av prøven. Selv om du har forberedt gjennomføringen med elevene, kan prøvesituasjonen oppleves uvant.

I *Instruksjon til gjennomføring* av prøven finner du et observasjonsskjema. I dette skjemaet kan du registrere elever som for eksempel er uoppmerksomme, arbeider langsomt eller ber om gjentakelse av instruksjonen.

---

¹ Du finner dokumentet under Prøvetype «Kartleggingsprøver grunnskolen» og Prøveperiode «Veiledninger 2015» i PAS.

4 ETTER PRØVEN

I denne delen får du informasjon om hvordan du skal følge opp elevene under bekymringsgrensen. Resultatene gir ingen informasjon om de elevene som får til mye på prøven, da prøven ikke inneholder vanskelige oppgaver.

Du må rette prøvene ved å følge vurderingsveiledningen som er publisert sammen med instruksjonen til gjennomføring i PAS. Elevens resultat skal vurderes i lys av bekymringsgrensen på den enkelte delprøven (se side 6). Husk å sette av god tid til vurdering av resultatet!

Oppfølging av elever under bekymringsgrensen

Resultatet fra kartleggingsprøven brukes som utgangspunkt for en samtale med eleven og i planleggingen av den videre oppfølgingen av eleven. Samtalen bør finne sted kort tid etter gjennomføringen for at eleven skal huske mest mulig fra prøvesituasjonen. I samarbeid med eleven kan du sette opp prioriterte læringsmål for videre arbeid med lesing og skriving. Resultatene må også formidles til foreldrene. Godt samarbeid mellom deg som lærer og foreldrene kan bidra til at eleven når læringsmålene som settes. Foreldrene skal føle seg trygge på at eleven blir sett og får god oppfølging så tidlig som mulig. Det er viktig å fokusere på noen få realistiske mål om gangen som kan hjelpe eleven videre i utviklingen av sine leseferdigheter.

Forslag til spørsmål til elever som er under bekymringsgrensen

- Hvordan synes du det var å ha denne prøven?
- Kan du vise meg en oppgave du synes var morsom?
- Var det noen oppgaver som du ikke forsto hvordan du skulle løse?
- Hvilke oppgaver var vanskelige? Hvilke oppgaver gikk greit?
- Var det ord du ikke forsto?

Videre kartlegging og tiltak

En kartlegging av elevens leseferdigheter gir oss oversikt over ferdigheter vi trenger å vite noe om for å hjelpe eleven videre. Samtidig må en kartleggingsprøve alltid være et supplement til dine egne vurderinger av eleven: observasjon, vurdering og tiltak må "gå hånd i hånd."

Elevens resultat på kartleggingsprøven viser hva eleven kan uten hjelp på et bestemt tidspunkt. Ved å bruke kartleggingsprøven **dynamisk**, i samspill med eleven, kan du få informasjon om hvilke strategier eleven bruker, elevens arbeidstempo, motivasjon og potensial for læring. Fokuset rettes mot *hva som kan hjelpe eleven videre*, slik at videre undervisning blir best mulig tilpasset eleven.

Med utgangspunkt i en delprøve der eleven skårer under eller like over bekymringsgrensen, kan du observere *hvordan* eleven løser oppgaven alene. Deretter må du finne ut hvilken og hvor mye støtte eleven trenger for å mestre oppgaven. Det er derfor viktig å forstå hvilke utfordringer den enkelte oppgaven kan innebære (se beskrivelse av delprøver foran). Ved å holde denne informasjonen sammen med tilbakemeldinger fra eleven mens han/hun løser oppgaven, kan tiltakene som er skissert under, hjelpe deg med å tilpasse opplæringen til elevens behov.

Merk at *bekymringsgrensene ikke kan brukes ved dynamisk kartlegging*, da disse er basert på at elevene arbeider på egen hånd, i henhold til standardisert instruksjon.

Tiltakene skissert under bør alltid brukes i meningsfylte sammenhenger og ha fokus på forståelse. Bokstaver og bokstavsekvenser som eleven har trent på, bør så raskt som mulig brukes i hele ord. Enkeltord som eleven har trent på, bør raskt brukes i setninger. Elevene skal lese og skrive for å oppleve, lære fag og for å uttrykke seg, ikke bare for å drille tekniske ferdigheter. Ved å bruke meningsfylte tekster i stedet for løsrevne ord vil elevene lete etter mening når de leser. Ord forandrer mening alt etter hvilken kontekst de opptrer i. På samme måte skal elevene skrive for å fortelle, ikke bare for å øve på rettskriving.

I noen av delprøvene inngår flere ferdigheter. Det er viktig å kartlegge hvilke av disse ferdighetene eleven strever med, for at oppfølging av eleven skal bli mest mulig målrettet. Dersom eleven er under bekymringsgrensen på mange delprøver, vil det også være naturlig å sjekke syn og hørsel.

Videre kartlegging og tiltak er beskrevet med utgangspunkt i den enkelte delprøve. For hver delprøve er teksten delt inn i **vurdering** og **tiltak**. Punktene under **vurdering** synliggjør hva du bør kartlegge videre dersom eleven skårer under eller like over bekymringsgrensen på delprøven. Eksempelene på **tiltak** synliggjør hvordan du kan komme i gang med å hjelpe eleven videre. Det er ikke nødvendig å iverksette tiltak som er beskrevet under et vurderingspunkt som eleven mestrer.

Å skrive bokstaver

Vurder

om eleven har sikker bokstavkunnskap: kan koble bokstaver til bokstavlyder og motsatt på en rask og effektiv måte.

Tiltak

- Arbeid med bokstavene og de korresponderende lydene. Snakk om lyden og hvor i munnen den lages. Snakk om hvordan bokstaven som hører til lyden, ser ut. Bruk bokstavene i meningsfulle sammenhenger, som ved å lese og skrive små ord og setninger.
- La elevene lage assosiasjoner mellom bokstav og bokstavlyd ved å knytte bokstaven til noe kjent, for eksempel ved å ved å knytte bokstav til navn på personer de kjenner: "Det er Erik sin bokstav. Den heter /E/."
- La eleven finne bokstaven i tekst og markere den samtidig som han/hun sier lyden til bokstaven.
- Bruk av PC til å skrive bokstaver og ord kan være nyttig og motiverende i arbeidet med elevens bokstavkunnskap. Skrivning på tastatur med lyd støtte gir mulighet for mange repetisjoner av bokstav-lyd-korrespondansen.

Vurder

om eleven mestrer å utforme bokstaven skriftlig.

Tiltak

- Arbeid med bokstavens form gjennom å spore bokstaver som er stippet på papir samtidig som bokstavlyden uttales. Støtt om nødvendig elevens hånd ved utføringen. Si bokstavlyden samtidig. Det er viktig med mange gjentakelser og muligheter for eleven til å skrive og forme bokstaven samtidig som bokstavlyden uttales.
- Snakk om hva bokstavens form ligner på: for eksempel at **f** ser ut som en stokk med en strek på, at **s** ser ut som en slange osv. Noen kan ha nytte av å beskrive geometriske former, for eksempel at **b** har en lang strek med en bue nede til høyre. Bokstaven **b** kan også ligne på en mann som bærer en sekk på magen, og bokstaven **d** er en mann som drar. Da får eleven knyttet bokstaven til lyd ved å tenke på første lyd i bærer og drar.

Å finne lyder i ord

Vurder

om eleven mestrer å lytte ut enkeltlyder i et ord.

Tiltak

- Arbeid med å lytte ut lyder i ord uten å fokusere på lydenes plassering. For eksempel: "Hører du lyden /u/ i mus?"

- Finn ord som begynner med for eksempel /s/. (Lek "Mitt skip er lastet med".) Bruk først lyder som "kan holdes på", for eksempel vokaler eller konsonantene m, n, f, l osv. Etter hvert brukes de andre konsonantene (t, d, k osv.).
- Presenter et ord muntlig, for eksempel 'sol'. Ta vekk den første lyden: '_ol' "Hvilken lyd er tatt vekk?" Fortsett med andre ord.

Vurder

om eleven kjenner begrepene "først", "midt i" og "sist" knyttet til lesing/leseretning.

Tiltak

- Vis med flere eksempler hva *først* er i ord når vi skriver og leser, og at *først* kan være på andre måter når vi står på en rekke, skal spille spill og så videre. Bruk bokstavbrikker til å bygge opp ord og snakk om bokstavenes plassering i ord. Lytt ut lyder i ord med fokus på lydenes plassering, det vil si at begrepene først, sist og midt i trekkes inn. Visuell støtte gis ved å legge ordene med bokstavbrikker for så å fjerne dem når eleven mestrer analysen.
Hva hører du først i ordet mus? (_ u s)
Hva hører du sist i ordet mus? (m u _)
Hva hører du midt i ordet mus? (m _ s)

Å trekke lyder sammen til ord

Vurder

om eleven kan trekke bokstavlyder sammen til ord.

Tiltak

- Arbeid med å trekke bokstavlyder sammen ved å bruke bokstavbrikker. Begynn med enstavelsesord som le, se, re. For eksempel: Si tydelig ordet /s e/ og legg bokstavbrikkene til ordet. Eleven imiterer deg og "synger sammen" lydene mens han/hun trekker fingeren langs bokstavbrikkene. Fokuser videre på rimord som bil, mil, sil, pil. Begynn med trelydsord (konsonant-vokal-konsonant) som er lydrette.
- Øk vanskegraden til rimord med fire bokstaver, for eksempel bake, kake, hake. Lær eleven å lese ved å dele opp ordene i mindre deler. Bli kjent med stavelsene ved å klappe rytmen: ba-ke. Arbeid etter hvert med ord med konsonantopphopinger.

Å stave ord

Vurder

om eleven kan analysere seg fram til enkeltlyder i talte ord (fonologisk analyse) og stave ordet, lyd for lyd.

Tiltak

- Arbeid mot fonemisk bevissthet ved å fokusere på de enkelte lydene i ord. For eksempel: Si ordet /sår/ langsomt og vis med tydelig munnstilling hvordan sår uttales: /s/å/r/. Eleven imiterer deg. Til sist sier eleven ordet alene.
- Eleven forsøker å legge ordet sår med bokstavbrikker. Trekk fra hverandre brikkene, si hver enkelt lyd og sett ordet sammen igjen og/eller skriv ordet.
- Legg fram et bilde av et sår. Tegn tre streker under bildet: _ _ _. Eleven peker og sier hvilken lyd som skal plasseres på de tomme plassene. Skriv deretter bokstavene på rett plass.

Vurder

om eleven bruker bokstavnavn når han/hun staver (for eksempel staver kåpe KP)

Tiltak

- Bevisstgjør eleven på å bruke bokstavens lyd, og ikke bokstavens navn, når han/hun staver ord.

Vurder om eleven har sikker bokstavkunnskap.

Tiltak

- Se tiltak under **Å skrive bokstaver**.

Vurder

om eleven mestrer å utforme bokstaven skriftlig.

Tiltak

- Se tiltak under **Å skrive bokstaver**.
- Øv på å skrive ord på datamaskin eller nettbrett med lyd støtte.

Å lese ord

Vurder

hvilken strategi eleven bruker for å lese ord. Elever som leser raskt, men har mange feil, gjetter gjerne på grunnlag av første bokstav eller andre kjennetegn ved ordet. Elever som bruker lang tid, lyderer gjerne hvert enkelt ord:

Vurder

om eleven gjetter eller bruker en usikker fonologisk strategi.

Tiltak

- Arbeid med sikker fonologisk avkoding. Hver bokstav i det skrevne ordet må omkodes til en bokstavlyd, samtidig som lydene trekkes sammen til et ord. Dette krever at eleven har automatisert forbindelsene mellom bokstaver og bokstavlyder.

- Synliggjør at når én bokstav er forskjellig i to ord, medfører det at ordene har ulik betydning, slik at eleven forstår viktigheten av å lese nøyaktig. For eksempel "Her er *din* bil" og "Her er *min* bil." Øv på å lese nøyaktig.

Vurder

om eleven har sikker bokstavkunnskap.

Tiltak

- Se tiltak under *Å skrive bokstaver*.

Vurder

om eleven kan trekke bokstavlyder sammen til ord.

Tiltak

- Se tiltak under *Å trekke lyder sammen til ord*.

Vurder

om eleven forstår alle ordene i oppgavene.

Tiltak

- Se tiltak under *Å lese er å forstå*.

Å lese er å forstå

Vurder

om eleven forstår ordene i setningen.

Tiltak

- Arbeid systematisk med å styrke elevens ordforråd. Bruk for eksempel ord fra tekster eleven møter på 1. trinn eller fra emner som eleven er opptatt av.
- Rett fokus både mot ordets *form* (vokaler/konsonanter, stavelser, bøyningmønstre, ord-i-ord og så videre) og *innhold*.
- Benytt tankekart både for å kartlegge elevenes kjennskap til ordene og som et redskap for å utvide elevenes semantiske nettverk/assosiasjoner omkring ord ved hjelp av tekst, symboler, bilder og illustrasjoner.
- Finn synonymer, antonymer og ord som ofte opptrer sammen med ordet du vil fokusere på.
- Gi elevene anledning til å møte ord i varierte settinger og legg til rette for at eleven får mange muligheter til å ta nye ord i bruk ved å lage egne setninger.

Vurder

om eleven kjenner til hvordan en setning skal bygges opp.

Tiltak

- Arbeid med rett ordstilling i setninger ved for eksempel å klippe enkle setninger opp i enkeltord. Begynn med setninger med to ord, og utvid etter hvert til litt lengre setninger. Vis hele setningen før du klipper. Bland ordene. La elevene sette sammen setningen.

Vurder

om eleven strever med ordlesing, og hvilken strategi eleven i så fall bruker for å lese ord.

Vurder

om eleven gjetter eller bruker en usikker fonologisk strategi.

Tiltak

- Se tiltak under *Å lese ord.*

Vurder

om eleven kan trekke bokstavlyder sammen til ord.

Tiltak

- Se tiltak under *Å trekke lyder sammen til ord.*

Vurder

om eleven har sikker bokstavkunnskap.

Tiltak

- Se tiltak under *Å skrive bokstaver.*

SJEKKLISTE - ETTER PRØVEN

Jeg skal

- ✓ se nærmere på resultatene til elever som skårer under eller like over bekymringsgrensen
- ✓ vurdere hva de klarer/ikke klarer på de enkelte oppgavene
- ✓ vurdere om de ble ferdige innen tidsfristen på de prøvene som hadde tidsgrense
- ✓ se resultatene i sammenheng med annen informasjon om eleven, blant annet observasjoner gjort under prøven
- ✓ sørge for at elevene og foreldrene til elever som trenger ekstra oppfølging, får tilbakemelding om resultatene og informasjon om videre oppfølging

Oppfølging av resultatene i lærerteamet

Siden de grunnleggende ferdighetene er integrert i kompetansemålene til fagene er oppfølgingen av prøven i lesing viktig for alle lærerne på trinnet. Når lærerne oppsummerer resultatene av prøven i fellesskap, får de oversikt både over hva elevene mestrer, og hva som bør arbeides mer med i de ulike fagene. Dette er særlig viktig for de elevene som havner under eller like over bekymringsgrensen. Se spesielt »Oppfølging av den enkelte elev» for denne elevgruppen.

Når skolen analyserer prøveresultatene, er det viktig å ta hensyn til lokale forhold, blant annet lokalt læreplanarbeid, satsingsområder eller kjennetegn ved det enkelte årskullet eller den enkelte elevgruppen. Resultatene må også vurderes ut fra det generelle inntrykket av elevenes ferdigheter, motivasjon og arbeidsinnsats.

Spørsmål til refleksjon og diskusjon

- ✓ Er resultatet som forventet?
- ✓ Ser vi mønstre/tendenser i resultatene for vår skole?
- ✓ Har vi annen informasjon som bekrefter eller avkrefter resultatene fra kartleggingsprøven?
- ✓ Viser resultatene fra kartleggingsprøven at det er behov for ytterligere kartlegging?
- ✓ Hvilke konsekvenser får resultatene for skolens videre praksis?
- ✓ Hva kan vi gjøre for å forbedre de resultatene vi ikke er fornøyd med?
- ✓ Hvilke tiltak kan vi iverksette overfor elever under og like over bekymringsgrensen?

Skoleleders ansvar

For deg som lærer kan det være nyttig å se hva skoleleder har ansvar for før, under og etter gjennomføringen.

Skolelederen skal:

FØR	UNDER	ETTER
------------	--------------	--------------

<ul style="list-style-type: none"> - ha lest <i>Retningslinjer for gjennomføring</i> og gjort seg kjent med veiledningene til lærerne - sørge for at lærerne på skolen kjenner innholdet i lærerveiledningene - sørge for at gjennomføringen av kartleggingsprøver på skolen er i tråd med de retningslinjene som er gitt i <i>Retningslinjer for gjennomføring</i> - holde seg oppdatert på «viktige meldinger» på www.udir.no - sørge for at foreldrene er informert om gjennomføringen - være tilgjengelig for lærerne når de trenger hjelp og støtte til å forberede gjennomføringen - sørge for at skolen har mottatt pakker med prøvehefter, og sjekke at antall og målform stemmer 	<ul style="list-style-type: none"> - støtte lærerne under gjennomføringen av prøvene 	<ul style="list-style-type: none"> - følge opp resultatene på skolenivå i det lokale utviklingsarbeidet - legge til rette for at lærerne følger opp elever som kommer under bekymringsgrensen - sørge for at foreldrene til de elevene som kommer under bekymringsgrensen, får tilbakemelding om resultatene og informasjon om videre tiltak, og at dette ses i sammenheng med annen relevant vurderingsinformasjon som læreren har fra før
---	---	--

Tips til informasjon og aktuelle ressurser

OM GRUNNLEGGENDE FERDIGHETER I LESING	
Hva skal elevene kunne av grunnleggende ferdigheter?	Læreplanverket for Kunnskapsløftet www.udir.no/lareplaner/kunnskapsloftet/

Hva er grunnleggende ferdigheter i lesing, og hvordan utvikles de?	Rammeverk for grunnleggende ferdigheter www.udir.no/Lareplaner/Forsok-og-pagaende-arbeid/Lareplangrupper/Rammeverk-for-grunnleggende-ferdigheter/
Hvor kan jeg finne flere ressurser og materiell til videre oppfølging av elever?	www.lesesenteret.no

OM PRØVEN OG VURDERING	
Hvor finner jeg mer informasjon om vurdering og prøver?	Vurdering på www.udir.no
Hva er skoleleders oppgaver med kartleggingsprøver?	Les Retningslinjer for gjennomføring av kartleggingsprøver som er publisert på www.udir.no
Hvor finner jeg Instruksjon til gjennomføring av kartleggingsprøver?	Prøveadministrasjonssystemet (PAS) https://pas.udir.no
Hvor kan jeg lese mer om vurdering for læring?	Vurdering for læring på www.udir.no/vfl

Schweigaards gate 15
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO
Telefon 23 30 12 00
utdanningsdirektoratet.no